

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Oddziaływania penitencjarne i ich skuteczność w praktyce współczesnego zakładu karnego

Author: Barbara Konik, Danuta Raś

Citation style: Konik Barbara, Raś Danuta. (2008). Oddziaływania penitencjarne i ich skuteczność w praktyce współczesnego zakładu karnego. W: A. Czerkawski, A. Nowak (red.), "Wybrane zagadnienia patologii społecznej - implikacje empiryczne" (S. 131-145). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Barbara Konik, Danuta Raś

Oddziaływania penitencjarne i ich skuteczność w praktyce współczesnego zakładu karnego

Wprowadzenie

Resocjalizacja w warunkach izolacji więziennej jest procesem trudnym i długotrwałym. W dzisiejszych czasach rola zakładu karnego to nie tylko społeczna izolacja przestępców, ale również troska o zmianę postaw osób zdemoralizowanych na prospołeczne i powszechnie akceptowane oraz zniechęcenie ich do działalności przestępczej (H. M a c h e l 2003).

Istota oddziaływań penitencjarnych zawarta i uregulowana jest w *Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 roku w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności*. Na podstawie § 39 wspomnianego rozporządzenia do środków tych należą: praca, nauczanie, działalność kulturalno-oświatowa i sportowa, nagradzanie i karanie dyscyplinarne.

W resocjalizacji dość powszechny jest postulat wychowania przez pracę, przy powyższym jej określeniu. Istnieją dwa sposoby traktowania tego postulatu: jako wychowania do pracy i jako wychowanie przez pracę. Niestety, proces ten jest trudny, gdyż bardzo często osoby niedostosowane społecznie wywodzą się ze środowisk, w których dominuje negatywny stosunek do pracy (C. C z a p ó w 1978). Jeżeli praca ma rzeczywiście wspomagać proces resocjalizacji, to powinna nawiązywać do przyszłych losów więźniów, wykorzystywać już posiadane przez nich kwalifikacje oraz musi być wykonywana w warunkach zbliżonych do wolnościowych (D. G a j d u s,

B. Gronowska 1998). Wykonywanie prac podczas odbywania kary pozbawienia wolności zapobiega beczynności i nudzie, jednocześnie organizuje czas i przyczynia się do wzrostu poczucia własnej wartości (B. Stąńdo-Kawicka 2000). Praca może stanowić również realne źródło utrzymania, ale także wywiązywania się z ciężących na skazanych zobowiązaniach finansowych, tj. kara grzywny, alimenty, odszkodowania, opłaty sądowe (J. Zagórski 2000).

W zakładzie karnym oprócz pracy można oddziaływać poprzez naukę, która kształtuje u skazanych poczucie dyscypliny i obowiązku oraz umożliwia zdobycie nowych umiejętności. Nauka oprócz zalet edukacyjnych stanowi dla osadzonych środek do wypełniania nadmiaru wolnego czasu (T. Bac 2000). Obowiązek nauki mają ci więźniowie, którzy nie ukończyli szkoły podstawowej i nie posiadają wyuczonego zawodu. Warunkiem skierowania więźnia do szkoły jest odpowiednia długość wyroku tak, aby mógł on podczas odbywania kary ukończyć naukę (M. Bramska 2001). Ważne jest, aby programy edukacyjne charakteryzowały się dużą różnorodnością i były realizowane z uwzględnieniem rozwoju psychicznego, stopnia dojrzałości społecznej oraz osobowości osadzonych (R. Borowski, D. Wysocki 2001).

Istotnym elementem oddziaływań penitencjarnych są również zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe organizowane na terenie jednostki i poza nią w tzw. czasie wolnym, który nie może być spędzany dowolnie przez więźniów. Czas ten musi podlegać kontroli wychowawczej i podlegać interwencji wychowawcy. Działalność kulturalno-oświatowa w jednostce penitencjarnej przyczynia się do realizacji zadań resocjalizacyjnych, tj.: wzbudzania woli współdziałania w kształceniu społecznie pożądanых postaw, wyrobienia poczucia odpowiedzialności i powstrzymanie się od powrotu do przestępczości (A. Kurek 2001). Szczególnie ważnym czynnikiem jest sport, znaczna część skazanych przejawia bowiem duże zainteresowanie zajęciami sportowymi. Zaangażowanie skazanych we współzawodnictwo sportowe przyczynia się do: kontroli zachowań agresywnych, wzrostu szacunku dla współwięźniów, rozładowania napięć wynikających z izolacji więziennej, wypełniania nadmiaru wolnego czasu, podnoszenia sprawności, co tym samym wpływa na stan zdrowia osadzonych (I. Michniewicz 2005). Ponadto rozgrywki sportowe między drużynami zakładowymi a spoza więzienia stanowią ważny czynnik integracji życia całej społeczności zakładu (T. Marszałek 2002). Najbardziej preferowanymi dyscyplinami sportowymi dla osadzonych są: gry zespołowe, sporty walki, kulturystyka, pływanie i ćwiczenia lekkoatletyczne (R. Poklek 2005).

Zagadnienie nagrody i kary dyscyplinarnej jest niezmiernie ważnym czynnikiem w życiu penitencjarnym. We współczesnych europejskich standardach postawiono na dyscyplinę i porządek widziany przez pryzmat

pozytywnych celów ich stosowania. Aby skutecznie operować karą i nagrodą, trzeba znać aktualne potrzeby i dążenia osadzonych, a także brać pod uwagę sytuację, w jakiej odbywa się ten proces (D. Gajdus, B. Gronowska 1998). Dokumentem, który wymienia i określa wszystkie nagrody i kary stosowane wobec więźniów jest Kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 roku w art. 138 §1 i art. 143 §1 (DzU, nr 90, poz. 557).

Problem badawczy i metoda

Celem tego opracowania jest praktyczna weryfikacja realizacji *Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 roku dotyczącego środków oddziaływań penitencjarnych*. Ten problem jest bardzo istotny, gdyż prawidłowe oddziaływania poprzez: pracę, naukę, zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe oraz system kar i nagród może przyczynić się do zmian w osobowości osób zdemoralizowanych. Dzięki tym oddziaływaniom pobyt w zakładzie karnym nie ogranicza się tylko i wyłącznie do odbycia wymierzonej kary, ale może stanowić czynnik zmian zachowania, postaw, a nawet hierarchii wartości osób niedostosowanych.

Problem badawczy realizowany jest poprzez analizę, które z oddziaływań ma największy wpływ na resocjalizację osób pozbawionych wolności w opinii skazanych, ale także w opinii kadry penitencjarnej. W związku z tym postawiono pytanie: w jaki sposób można oddziaływać na osadzonych poprzez pracę, naukę, zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe oraz system kar i nagród, a także która z nich jest najbardziej efektywna w resocjalizacji?

Do badań wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, ponieważ dzięki niej można zapoznać się z opinią oraz poglądami skazanych i kadry penitencjarnej na temat sposobów realizacji metod penitencjarnych w warunkach izolacji oraz wyłonić tą, która jest najbardziej efektywna i skuteczna w resocjalizacji. W procesie badawczym posłużono się ankietą oraz wywiadem. Ankieta była skierowana do 145 skazanych, miała charakter anonimowy, składała się z 10 pytań zamkniętych dotyczących wpływu pracy, nauki, zajęć kulturalno-oświatowych i sportowych oraz systemu kar i nagród na poprawę więźniów. Dodatkowo przeprowadzono wywiad otwarty, jawny z 25 osobami z kadry penitencjarnej. Kwestionariusz wywiadu składał się z 5 pytań dotyczących oddziaływań penitencjarnych, które odnoszą największe rezultaty w pracy ze skazanymi. Dzięki zastosowaniu wywiadu możliwe było zebranie obszernego materiału badawczego, który pozwolił

na uzupełnienie danych otrzymanych za pomocą ankiety. Wywiad umożliwił łatwe dotarcie do faktów i opinii osób badanych, do których trudniej by było dotrzeć za pośrednictwem innych metod i technik badań pedagogicznych. W badaniach zastosowano również analizę dokumentów, aby uzupełnić otrzymane dane. Analizie tej poddano następujące dokumenty:

1. Akta skazanych część B, ponieważ dzięki nim było można zdobyć informacje o przekroczeniach, jakie popełniają osadzeni podczas odbywania swej kary, oraz jakie środki dyscyplinarne są stosowane wobec tych więźniów (145 akt osób).

2. Analiza zatrudnienia skazanych przy pracach A-G i na zewnątrz Zakładu Karnego w Głubczycach w 2005 roku.

3. Analiza prac nieodpłatnych wykonywanych na rzecz środowiska w 2005 roku.

4. Analiza działalności kulturalno-oświatowej i sportowej prowadzonej w Zakładzie Karnym w Głubczycach w 2005 roku.

Ogólna charakterystyka skazanych, którzy wyrażali swoją opinię na temat oddziaływań penitencjarnych, przedstawia się, jak to pokazano w tabeli 1:

Tabela 1

Ogólna charakterystyka grupy badawczej N=145

Kategoria zmiennych	Rodzaj zmiennych	Osadzeni	
		liczba	procent
Wiek	do 25 lat	33	23
	26—35 lat	51	35
	36—45 lat	32	22
	powyżej 45 lat	29	20
Stan cywilny	kawaler	58	40
	żonaty	59	41
	rozводnik	25	17
	wdowiec	3	2
Wykształcenie	niepełne podstawowe	15	10
	podstawowe	20	14
	zawodowe	71	49
	średnie	36	25
	wyższe	3	2
Karalność	pierwszy raz karany	91	63
	poprzednio karany	54	37

Wyniki badań

Dzięki przeprowadzonym badaniom na temat oddziaływań penitencjarnych zawartych w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 25 sierpnia 2003 roku wynika, że proces resocjalizacji realizowany jest poprzez: pracę, naukę, zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe oraz system kar i nagród, jednak zakres tych oddziaływań dostosowany jest do możliwości i środków finansowych, jakimi dysponuje jednostka penitencjarna.

Praca

Resocjalizacja poprzez pracę realizowana jest dzięki zatrudnieniu skazanych, najczęściej nieodpłatnie, przy pracy administracyjno-gospodarczej. Wykonuje ją tylko 23% skazanych, gdyż obecna sytuacja na rynku pracy daje możliwości tylko nielicznym, chociaż stosunek osadzonych do podjęcia pracy w większości przypadków jest pozytywny (63%).

Tabela 2

Zatrudnienie osadzonych
w zakładzie karnym $N=145$

Zatrudnienie	Osadzeni	
	liczba	procent
Niepracujący	112	77
Pracujący	33	23
Ogółem	145	100

Tabela 3

Stosunek osadzonych do podjęcia pracy
w zakładzie karnym $N=145$

Stosunek osadzonych do podjęcia pracy	Osadzeni	
	liczba	procent
Pozytywny	91	63
Negatywny	54	37
Ogółem	145	100

Tak duże zainteresowanie pracą ze strony więźniów wynikać może m.in. z tego, w jaki sposób ją oceniają (tabela 4). Dla 89% stanowi ona sposób na wypełnienie czasu, którego podczas pobytu w więzieniu jest dużo, natomiast 70% uważa, że przynosi korzyści materialne. Dla 48% stanowi ona obowiązek wynikający z kodeksu karnego wykonawczego, 30% skazanych uważa, że praca stanowi pozytywny czynnik do uzyskania dobrej opinii, który brany jest pod uwagę przy udzielaniu przedterminowego zwolnienia

z zakładu karnego. 19% osadzonych w jednostce penitencjarnej jest przekonanych, że praca nie ma żadnych wartości, jest bezużyteczna. Tylko 11% postrzega pracę jako wartość kształtującą właściwą postawę w życiu.

Tabela 4

Opinia osadzonych na temat pracy w zakładzie karnym $N=145$

Opinia	Osadzeni	
	liczba	procent*
Wypełnia czas, zabija nudę	129	89
Przynosi korzyści materialne	102	70
Obowiązek wynikający z k.k.w.	70	48
Pozytywny czynnik do uzyskania dobrej opinii	43	30
Bezużyteczna	27	19
Wartość kształtująca właściwą postawę w życiu	16	11

* Dane procentowe nie sumują się do 100.

Opinię więźniów na temat pracy podziela również kadra penitencjarnej. Funkcjonariusz służby więziennej (lat 35) twierdzi: „praca jest ważnym czynnikiem oddziaływań, gdyż nie tylko wypełnia nadmiar wolnego czasu, ale również nakłada na skazanych obowiązek, z którego muszą się rozliczyć. Poprzez pracę można kształtować charakter i osobowość człowieka”. Zakład Karny w Głubczycach, wychodząc naprzeciw trudnościom związanym z bezrobociem, z jakimi spotykają się osadzeni po wyjściu na wolność, prowadzi działalność Klubu Pracy. Głównym założeniem tego klubu jest zdobycie przez więźniów umiejętności szukania informacji o miejscach pracy, pokonywanie stresu związanego z jej brakiem oraz przyswojenie wiadomości z zakresu prawa pracy i ustawy o zatrudnieniu i bezrobociu.

Nauka

W praktyce penitencjarnej w najmniejszym stopniu realizowana jest nauka. Fakt ten wynika m.in. z małej liczby osób zainteresowanych tą formą resocjalizacji w warunkach izolacji więziennej. Tylko 26% skazanych wyraziło chęć podjęcia nauki szkolnej lub zawodu. W opinii 81% badanych jest ona bezużyteczna, dla 51% jest środkiem wypełniającym czas wolny. Szkoda, że tylko 40% wszystkich badanych uważa, iż nauka podnosi kwalifikacje, a zdaniem 23% daje gwarancję dobrej posady i lepszą perspektywę na przyszłość.

Wychowawca penitencjarny (lat 40) twierdzi: „niestety na terenie ZK w Głubczycach nie istnieje żadna szkoła, do której mogliby uczęszczać skazani. W ramach nauki organizowane były kursy zawodowe, lecz z braku wystarczającej liczby środków finansowych od 2003 roku żaden z nich się nie odbył”.

Tabela 5
Stosunek osadzonych do podjęcia nauki

N=145

Stosunek osadzonych do podjęcia dalszej nauki	Osadzeni	
	liczba	procent
Pozytywny	38	26
Negatywny	107	74
Ogółem	145	100

Tabela 6

Opinia osadzonych na temat nauki w zakładzie karnym

N=145

Opinia	Osadzeni	
	liczba	procent*
Bezużyteczna	117	81
Wypełnia nadmiar wolnego czasu	74	51
Podnosi kwalifikacje	58	40
Gwarantuje lepszą posadę i perspektywy na przyszłość	34	23

* Dane procentowe nie sumują się do 100.

Działalność kulturalno-oświatowa i sportowa

Najbardziej popularną wśród skazanych formą oddziaływań penitencjarnych jest uczestnictwo w zajęciach kulturalno-oświatowych i sportowych, które organizowane są w tzw. czasie wolnym. Bierze w nich udział 45% wszystkich badanych. Największym zainteresowaniem cieszą się: rozgrywki sportowe organizowane w jednostce (47%) oraz różnego rodzaju konkursy organizowane w więzieniu (35%). Rzadziej skazani uczestniczą w turniejach gier planszowych (27%) oraz w wyjściach do kina czy na basen (4%).

Tabela 7

Sposoby spędzania wolnego czasu w zakładzie karnym

N=145

Sposoby spędzania wolnego czasu	Osadzeni	
	liczba	procent*
Oglądanie TV, słuchanie muzyki	123	85
Rozmowa z kolegami	115	79
Czytanie książek, prasy, rozwiązywanie krzyżówek	71	49
Uczestniczenie w zajęciach kulturalno-oświatowych i sportowych	65	45
Nudzając się	39	27

* Dane procentowe nie sumują się do 100.

Tabela 8

Uczestnictwo osadzonych w zajęciach kulturalno-oświatowych i sportowych

N = 145

Typ zajęć	Osadzeni	
	liczba	procent*
Rozgrywki sportowe organizowane w jednostce	68	47
Konkursy organizowane w jednostce	51	35
Turnieje gier planszowych (warcaby, szachy)	39	27
Wyjście do kina, na basen	5	4

* Dane procentowe nie sumują się do 100.

Dane te (zob. tabela 8) potwierdza funkcjonariusz służby więziennej (lat 36), który twierdzi: „więźniowie najczęściej uczestniczą w zajęciach sportowych i konkursach tematycznych, które odbywają się na terenie jednostki. Tylko nieliczni mają możliwość uczestnictwa w zajęciach poza murami więzienia, gdyż mogą w nich brać udział tylko ci, którzy mają zezwolenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego”.

W Zakładzie Karnym w Głubczycach zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe spełniają swoje zadanie, gdyż są atrakcyjne i zaspokajają zainteresowania skazanych. Działają tam cztery koła zainteresowań:

- koło krajozrazowo-przyrodnicze,
- koło literackie zrzesza osoby, które biorą aktywny udział w tworzeniu gazetki więziennej „Paragraf”,
- koło motoryzacyjne,
- koło zdrowego stylu życia.

Ogólnie w 2005 roku przeprowadzono 103 konkursy edukacyjne, wśród nich należy wymienić konkursy literackie, geograficzne, informatyczne, historyczne, biblijne, wiedzy o świecie współczesnym, astronomiczne, języka angielskiego, wiedzy o zwierzętach, dotyczące polskiej ligi piłki nożnej, motoryzacyjne. Zwycięzcy wszystkich konkursów otrzymali wiele nagród regulaminowych i rzeczowych.

W Zakładzie Karnym w Głubczycach prowadzi swoją działalność radiowęzeł. Poniżej przedstawiono rozkład stałych audycji emitowanych dla skazanych:

1. Audycje tematyczne:

- antyalkoholowe audycje tematyczne grupy AA nadawane w niedziele,
- pogadanki na tematy medyczne, dotyczące narkomanii, pomocy post-penitencjarnej, ochrony przeciwpożarowej i inne,
- lekcje języka angielskiego służące osłuchaniu i oswojeniu się z brzmieniem języka. Nadawane codziennie oprócz niedziel w godz. 7.45—8.00.

2. Audycje muzyczne:

- blok muzyki techno pt. *Prawo jazdy* nadawany codziennie oprócz wtorków i sobót w godz. 10.00—12.00,
- *Power-play*, czyli piosenki nadawane kilkakrotnie w każdy dzień tygodnia,
- lista przebojów *Gold ten*. Skazani sami decydują, poprzez losowanie, które z proponowanych piosenek znajdą się na w „Złotej dziesiątce”. Lista przebojów nadawana jest w każdy piątek w godzinach 18.30—19.30,
- audycje muzyki hip-hop i rocka, nadawane codziennie po godzinie 20.00 w programie *Muzyczny kącik radiowęzła*, *Piosenki na życzenie*,
- oprawa muzyczna radiowęzła. Rozgrywki Ligi Siatkowej odbywającej się w każdą sobotę, na placu rekreacyjno-sportowym (w okresie wiosennym, letnim i jesiennym).

3. Konkursy:

- konkurs pt. *Miażdżące pytanko*, zawierający jedno pytanie opisowe z różnych dziedzin wiedzy. Nadawany od niedzieli do wtorku podczas trwania bloków muzycznych.

4. Transmisja mszy św. w niedziele i święta o godz. 9.00.

W ramach zajęć sportowych w Zakładzie Karnym w Głubczycach funkcjonuje Liga Piłki Siatkowej, w ramach której przeprowadzono łącznie 56 meczy. Oprócz tego w okresie wiosennym, letnim i jesiennym co tydzień organizowane były rozgrywki i turnieje piłki koszykowej oraz badmintonu. Konkursom i rozgrywkom towarzyszyła oprawa muzyczna nadawana przez radiowęzeł. Zwycięzcy rozegranych turniejów otrzymali szereg nagród regulaminowych i rzeczowych. Ponadto osadzeni chętnie korzystali ze znajdujących się na placu rekreacyjno-sportowym przyrządów do ćwiczeń siłowych.

Organizowane są również przedsięwzięcia wychowawcze poza terenem zakładu, które przedstawiają się następująco: w lutym zostało zrealizowane wyjście skazanych do kina w Głubczyckim Domu Kultury. W kwietniu osadzeni byli na spektaklu muzycznym przygotowanym przez uczniów Liceum Ogólnokształcącego w Głubczycach. W maju odbył się rajd pieszy dla skazanych, podczas którego zwiedzali „Obszar Chronionego Krajobrazu”. Również w maju zorganizowano wyjście dla osadzonych do Muzeum Ziemi Głubczyckiej. W sierpniu zrealizowano wyjście skazanych na basen miejski. W październiku zorganizowano kolejne wyjście osadzonych do Muzeum Ziemi Głubczyckiej. W grudniu więźniowie brali udział w wyjściu poza teren zakładu, w celu zapoznania się z najważniejszymi zabytkami Głubczyc. Dzięki wyjściom poza teren jednostki penitencjarnej można oddziaływać na osadzonych poprzez pokazanie im walorów kulturowych środowiska naturalnego oraz poprzez sztukę.

W ramach zajęć kulturalno-oświatowych na terenie Zakładu Karnego w Głubczycach działa grupa AA „Dromader”, do której należą skazani mający problem alkoholowy i którzy pod jego wpływem popełnili przestępstwo. Grupa AA nie jest grupą terapeutyczną, lecz raczej zajmuje się profilaktyką i promocją trzeźwego stylu życia. Spotkania mają charakter mityngów dyskusyjnych, chociaż nikogo nie zmusza się do mówienia, wypowiedzianie się skazanych stanowi ważny czynnik uczestnictwa w AA. Spotkania prowadzone są przez lidera grupy. Odbywają się one dwa razy w tygodniu po półtorej godziny, w sali widzeń. Lider grupy AA każdorazowo proponuje tematy rozmów, które najczęściej są jednym z punktów zawartych w programie spotkań grupy AA. Wyróżnić należy dwa rodzaje tych programów: *Dwanaście kroków anonimowych alkoholików* oraz *Dwanaście tradycji anonimowych alkoholików*. Nadzór nad grupą AA sprawują wychowawca i psycholog, którzy pracującą w Zakładzie Karnym w Głubczycach. Dostarczają oni różnych materiałów, jak np.: książki, broszurki i ulotki o tematyce antyalkoholowej. Członkowie oprócz spotkań organizują na terenie jednostki różne konkursy o tematyce antyalkoholowej, jak również prowadzą audycję transmitowaną przez radiowęzeł.

Nagradzanie i karanie dyscyplinarne

Najpowszechniej stosowanym sposobem resocjalizacji skazanych jest polityka udzielania nagród i kar dyscyplinarnych. Dzięki umiejętnemu posługiwaniu się karą i nagrodą można wzmacniać i podtrzymywać zachowania i postawy powszechnie akceptowane przez środowisko, jak również korygować zachowania społeczne. Najbardziej atrakcyjnymi nagrodami dla skazanych są: przepustka (96%), dodatkowe lub dłuższe widzenie (87%) oraz widzenie bez nadzoru (83%), gdyż — jak wynika z wypowiedzi badanych — dla osób pozbawionych wolności kontakt ze światem zewnętrznym jest bardzo ważny.

Tabela 9

Wybory nagród za poprawne zachowanie
w zakładzie karnym N = 145

Nagroda	Osadzeni	
	liczba	procent*
Przepustka	139	96
Dodatkowe lub dłuższe widzenie	126	87
Widzenie bez nadzoru	120	83
Pochwała	53	36
Dodatkowa paczka żywnościowa	49	34

* Dane procentowe nie sumują się do 100.

Izolacja społeczna, na której w głównej mierze opiera się pobyt w zakładzie karnym, jest dla osadzonych bardzo uciążliwa, dlatego więc najbardziej surowymi karami według nich są: umieszczenie w celi izolacyjnej (98%), wstrzymanie przepustek (94%) oraz pozbawienie możliwości widzenia z najbliższymi osobami (64%). Łagodniejszymi karami są: nagana (35%), a także pozbawienie otrzymania paczki żywnościowej (23%).

Tabela 10
Najsurowsze kary w zakładzie karnym N = 145

Kara	Osadzeni	
	liczba	procent*
Cela izolacyjna	142	98
Wstrzymanie przepustki	136	94
Pozbawienie widzenia	93	64
Nagana	52	35
Pozbawienie otrzymania paczki żywnościowej	34	23

* Dane procentowe nie sumują się do 100.

Opinie skazanych na temat nagród i kar są zgodne z wypowiedzią funkcjonariusza służby więziennej (lat 24), który twierdzi: „najsurowszą karą dla skazanych jest umieszczenie w celi izolacyjnej, natomiast najwyższą nagrodą jest przepustka oraz widzenie. Nagrody przyznawane są najczęściej za dodatkowo wykonaną pracę, aktywny udział w organizowaniu zajęć na terenie zakładu oraz w ramach wygrania konkursu lub turnieju”.

Aby w pełni przeanalizować istotę resocjalizacji poprzez karanie i nagradzanie, ważną kwestią jest fakt, jak często skazani dopuszczają się przekroczeń w czasie odbywania kary oraz jakiego rodzaju są to przekroczenia. Nieprzestrzeganie przez osadzonych ogólnie przyjętych norm i niedostosowanie się do obowiązujących zasad w zakładzie karnym jest jednym z przejawów niedostatecznej jeszcze resocjalizacji skazanych. Podczas odbywania kary pozbawienia wolności 44% więźniów popełniło jakieś przekroczenie. Odsetek tych ludzi nie jest duży, biorąc pod uwagę fakt, że są to osoby, które nie przestrzegały prawa i norm społecznych. Nie należy jednak tego lekceważyć. Były to najczęściej: palenie tytoniu w niedozwolonym miejscu (23%), nieregularne komunikowanie się przez okno (21%), odgrażanie się (20%), nieprzestrzeganie porządku wewnętrznego (16%), używanie wulgarnych słów (13%), pobicia (10%). Rzadziej natomiast: nielegalne posiadanie pieniędzy (6%), bójki i odmowa wykonania polecenia (5%), posiadanie w celi niedozwolonych przedmiotów (4%), nieregularne odnoszenie się do przełożonych (3%) i brak powrotów z przepustek (1%).

Tabela 11

Rodzaje popełnianych przekroczeń przez osadzonych w zakładzie karnym

N = 145

Przekroczenia	Osadzeni	
	liczba	procent*
Palenie tytoniu w niedozwolonym miejscu	33	23
Nieregulaminowe komunikowanie się przez okno	31	21
Odgrażanie się	29	20
Nieprzestrzeganie porządku dnia	23	16
Używanie wulgarnych słów	20	13
Pobicia	14	10
Nielegalne posiadanie pieniędzy	9	6
Bójki	8	5
Odmowa wykonania polecenia	7	5
Posiadanie w celi niedozwolonych przedmiotów	5	4
Nieregulaminowe odnoszenie się do przełożonych	5	3
Brak powrotów z przepustek	2	1

* Dane procentowe nie sumują się do 100.

Konsekwencją dokonanych przekroczeń przez osadzonych w Zakładzie Karnym w Głubczycach było zastosowanie wobec nich środka dyscyplinarnego. Spośród najczęściej stosowanych należy wymienić: nagane (42%), pozbawienie korzystania z udziału w zajęciach kulturowo-oświatowych (27%), pozbawienie korzystania wniosków nagrodowych (25%), wstrzymanie przepustek (17%), pozbawienie możliwości otrzymania paczki żywnościowej (10%). Rzadziej umieszczenie w celi izolacyjnej (7%). Z tego wynika, że rzadko więźniowie popełniają poważne przekroczenia, a w konsekwencji tego kadra penitencjarna rzadko wymierza najsurowsze kary.

Tabela 12

Środki dyscyplinarne najczęściej stosowane w zakładzie karnym

N = 145

Środki dyscyplinarne	Osadzeni	
	liczba	procent*
Nagana	61	42
Pozbawienie korzystania z udziału w zajęciach kulturalno-oświatowych	39	27
Pozbawienie korzystania z wniosków nagrodowych	36	25
Wstrzymanie przepustek	25	17
Pozbawienie paczki żywnościowej	14	10
Umieszczenie w celi izolacyjnej	10	7

* Dane procentowe nie sumują się do 100.

Spośród oddziaływań penitencjarnych stosowanych w Zakładzie Karnym w Głubczycach system kar i nagród najskuteczniej i najefektywniej wpływa na wychowanie skazanych w zakładzie karnym, tak uważa aż 94% badanych. Także poprzez uczestnictwo w zajęciach kulturalno-oświatowych i sportowych (47%) oraz pracę (44%) efektywnie można oddziaływać na więźniów. Najmniej znaczącą metodą penitencjarną w resocjalizacji jest nauka, gdyż w Zakładzie Karnym w Głubczycach jest realizowana w najmniejszym stopniu.

Tabela 13

Oddziaływania penitencjarne odnosząca największe rezultaty
w resocjalizacji N = 145

Oddziaływania	Osadzeni	
	liczba	procent*
System kar i nagród	136	94
Zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe	68	47
Praca	64	44
Nauka	10	7

* Dane procentowe nie sumują się do 100.

Wyniki te potwierdza wypowiedź wychowawcy penitencjarnego (lat 44): „na osadzonych najskuteczniej można oddziaływać poprzez przyznanie nagród i kar dyscyplinarnych. Również poprzez pracę i zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe, chociaż te nie zawsze odnoszą znaczące efekty w resocjalizacji osób pozbawionych wolności. Najmniej skuteczną formą oddziaływań jest nauka, w której uczestniczy nieliczna grupa osadzonych, co wynika prawdopodobnie z tradycji kulturalno-oświatowej środowisk skazanych lub ich możliwości intelektualnych”.

Wnioski

1. Jak wynika z badań, największe uznanie i akceptację zarówno ze strony skazanych, jak i kadry penitencjarnej uzyskało stosowanie kar i nagród (94%). Jest to system prosty, przejrzysty i łatwy do stosowania. Niemniej jednak ze względu na internalizację wartości i pożądanie trwałych zmian w postępowaniu skazanych po wyjściu na wolność, korzystanie z kar i nagród proponuje się raczej stosować tylko w pierwszym etapie odbywania kary. W okresie, kiedy skazany nabywa prawo do warunkowego przed-

terminowego zwolnienia, należałoby położyć większy nacisk i głównie koncentrować się na indywidualnej pracy ze skazanym i zmianach wewnętrznych tak, by skazany po wyjściu na wolność mógł funkcjonować w sposób niewymagający stosowania kar i nagród pochodzących z zewnątrz a wynikających z samodyscypliny i kontroli wewnętrznej. W Zakładzie Karnym w Głubczycach stosunkowo mały odsetek skazanych dopuszcza się nieprzestrzegania regulaminu. Popelniane przez nich przekroczenia od razu spotykają się z reakcją ze strony kadry penitencjarnej, a łamanie przepisów wśród osadzonych powszechnie uważane jest za bezsensowne.

2. Z uzyskanych badań dotyczących środków oddziaływań penitencjarnych zawartych w rozporządzeniu ministerstwa sprawiedliwości największym zainteresowaniem cieszą się zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe. W tej formie uczestniczy niemal połowa osadzonych (45%). Więźniowie szczególnie preferują zajęcia sportowe. W miarę możliwości należałoby rozszerzać oferty dla skazanych z tego zakresu. Znajomość motoryzacji czy literatury nie gwarantuje jednak zmian w zachowaniu po odbyciu kary. Z analizy problematyki zajęć kulturalno-oświatowych i sportowych wynika, iż oprócz spotkań grupy AA ograniczającej nałogi brakuje zajęć dotyczących przestrzegania norm moralnych. W propozycjach jednostki penitencjarnej brak również zajęć kształtujących poczucie własnego honoru, pełnienia ról ojca i męża oraz refleksji nad własnym życiem.

3. Z wypowiedzi niemal połowy skazanych (47%) wynika, że czynnikiem mobilizującym do poprawnego zachowania się w więzieniu jest praca, a 63% osadzonych deklaruje chęć do jej podjęcia. Z tego wynika, że praca ma duże znaczenie w procesie resocjalizacji osób pozbawionych wolności i powinna być wykorzystywana w większym zakresie. Warto sięgnąć do rozwiązań proponowanych w ostatnim czasie, czyli zatrudnienia więźniów w miarę możliwości tam, gdzie są największe braki personalne oraz tworzyć zakłady produkcyjne na terenach jednostek penitencjarnych lub oferować osadzonym miejsca pracy poza zakładem karnym.

4. Najmniej atrakcyjną a tym samym najmniej skuteczną formą oddziaływań penitencjarnych zawartych w rozporządzeniu ministra sprawiedliwości (z 25 sierpnia 2005 roku) okazała się nauka. Aż 74% skazanych nie jest zainteresowanych podjęciem dalszej nauki, mimo iż 24% ma jedynie wykształcenie podstawowe, a 49% — zawodowe. Warto jednak zorganizować środki finansowe i możliwości kształcenia dla 24% osadzonych, którzy deklarują chęć dalszego doksztalcenia się.

Bibliografia

- Bac T., 2000: *Zakład karny — proces resocjalizacji jako czynnik oddziaływań na re-adaptację społeczną więźniów*. Katowice.
- Borowski R., Wysocki D., 2001: *Instytucje wychowania resocjalizującego*. Toruń.
- Bramska M., 2001: *Realizacja praw skazanych do kształcenia*. Warszawa.
- Czapów C., 1978: *Wychowanie resocjalizujące*. Warszawa.
- Gajdus D., Gronowska B., 1998: *Europejskie standardy traktowania więźniów (re-konstrukcja standardów oraz ich znaczenie dla polskiego prawa i praktyki penitencjarnej)*. Zarys wykładu. Toruń.
- Kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 roku. (DzU, nr 90, poz. 557).
- Kurek A., 2001: *Działalność kulturalno-oświatowa w zakładzie penitencjarnym oraz jej wpływ na kształtowanie się kontaktów skazanych ze społeczeństwem*. Warszawa.
- Machel H., 2003: *Więzenie jako instytucja karna i resocjalizacyjna*. Gdańsk.
- Marszczak T., 2002: *Kultura fizyczna jako wartość edukacyjno-resocjalizacyjna*. W: *Penitencjarna kultura fizyczna*. Red. A. Rejzner. Warszawa.
- Michniewicz I., 2005: *Wpływ zajęć sportowych na funkcjonowanie skazanych w zakładzie karnym*. „Przegląd Więziennictwa Polskiego”, nr 49.
- Poklek R., 2005: *Oczekiwania i preferencje skazanych dotyczące zajęć sportowych*. „Przegląd Więziennictwa Polskiego”, nr 47—48.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 roku w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności DzU, nr 152, poz. 1493.
- Stańdo-Kawecka B., 2000: *Prawne podstawy resocjalizacji*. Kraków.
- Zagórski J., 2000: *Praca skazanych podczas wykonywania kary pozbawienia wolności i ograniczenia wolności oraz w zamian za nieściągalną grzywnę (w świetle ustaleń Biura Rzecznika Praw Obywatelskich)*. „Przegląd Więziennictwa Polskiego”, nr 27.